

ška, žalosti in jeze povezuje s spremljenimi zaposlitvenimi in socialnimi politikami, z neoliberalnim preoblikovanjem idejnih svetov, s pozivi po kognitivno-ideološkem, telesnem in čustvenem preoblikovanju ljudi, in ne kot izolirane, ekscesne odzive že mar-

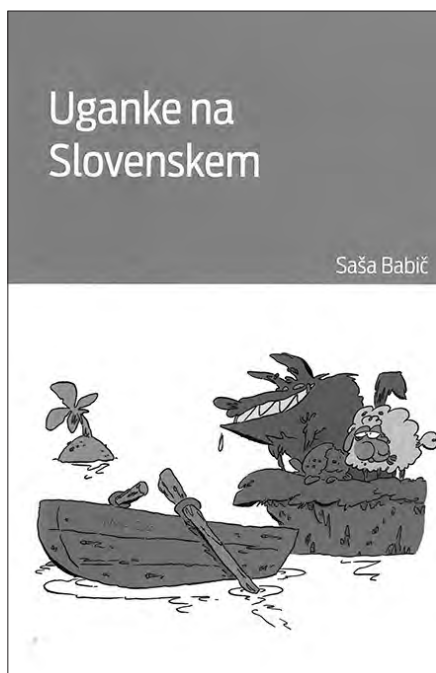
ginaliziranih družbenih subjektov. Na ta način avtorica pomembno posega v prevladujoče pristope v raziskovanju zgodovine industrijskega dela in svetov, ki jih je to delo oblikovalo.

Monografija Nine Vodopivec *Tu se ne bo nikoli več šivalo: Doživljanja izgube*

dela in propada tovarne je pomemben prispevek k študijam zgodovine dela, študijam spola in ustne zgodovine, zlasti zaradi poudarjanja afektivne razsežnosti družbeno-ekonomskih procesov, povezanih z industrializacijo in deindustrializacijo.

SAŠA BABIČ; Uganke na Slovenskem.

Založba ZRC (efka), Ljubljana 2021, 167 str.

Monografija *Uganke na Slovenskem* je prvo slovensko delo, ki se sistematično posveča žanru ugank v slovenščini. Avtorica je svoje znanje in izkušnje s področja slovenske slovstvene folkloristike in paremiologije obogatila s poznavanjem raziskovalnih pristopov k ugankam po svetu, pri čemer ji je, kot v uvodni zahvali izpostavi sama, dodatno pomagalo sodelovanje z raziskovalci iz Estonskega literarnega muzeja. Prvo poglavje je posvečeno strukturi uganke. Avtorica natančno opiše tipično dvodelnost uganke z opisom

oziroma vprašanjem in odgovorom, pogoste slogovne postopke v opisu, retorične figure in dvodelnost objekta uganke (metaforičnega opisa in njegove ustreznice v odgovoru). Opiše tudi različne vidike dveh udeležencev (zastavljavca in uganjevalca) ter zgradbo ugankarskega dogodka. Z jezikoslovnega vidika je posebej zanimivo s primeri dobro podprto poglavje o pretvorbah med ugankami in drugimi žanri slovstvene folklorne, ki se vpisuje v širšo temo paremioloških in frazeoloških pretvorb. V drugem in tretjem poglavju se s pomočjo Saše Babič sprehodimo tako skozi zgodovino ugank kakor tudi skozi zgodovino raziskovanja ugank po svetu in pri nas. Jedro knjige predstavlja podrobno in dobro strokovno utemeljena kategorizacija slovenskih ugank. Uganke se delijo v prvi vrsti na avtorske in folklorne. Bistvena pa je delitev na pravo uganko in preostale tipe ugank oziroma njim sorodne žanre: seksualne uganke, uganke za reševanje življenja, šaljiva vprašanja, parodične uganke, logična vprašanja, risane uganke, modra vprašanja in ugibalne igre. Kot poudarja Saša Babič, prava uganka primerja predmet s popolnoma drugim predmetom, pri čemer je lahko drugi predmet eksplicitno poimenovan ali pa le nakazan, bistvo prave uganke pa je v presenečenju ob rešitvi, ki je smiselna in ustreza opisu v uganki.

Avtorica v nadaljevanju predstavlja dvojno razvrstitev pravih ugank. Najprej jih razvrsti po tematiki, ki jo uganka uporablja za svoj opis: opisi z značilnostmi pojavov, stvari in živih bitij, opisi z živalmi, opisi z motivom človeka, rastlin, materialnega sveta in naravnih pojavov. Nato prave uganke razvrsti glede na motiv odgovorov ugank: živali, človek in deli telesa, rastline in njihovi deli, prostor in čas, vremenski in nebesni pojavi ter predmetni svet. Ena izmed pomembnih ugotovitev knjige je, da je danes glede na terenske raziskave malo pravih ugank, namenjenih odraslim. Sodobne prave uganke so namenjene otrokom in so, kot ugotavlja Saša Babič, večinoma avtorske, med odraslimi pa pogosteje krožijo šaljiva vprašanja. Na splošno so, kot poudarja avtorica, danes uganke del humornega sveta; izgubile so nekdanjo obredno funkcijo, funkcijo preskušanja sogovornika. Klasifikacija se nadaljuje s seksualnimi ugankami, ki so podtip pravih ugank, ker so jim po načinu zastavljanja podobne, ločijo pa se po kontekstu rabe in po tem, da se zastavljajo izključno med odraslimi in v humorne namene. Značilno je, da v sodobnem času seksualne uganke prehajajo v šaljiva vprašanja, ki posredno ali neposredno tematizirajo intimne predele telesa ali spolne odnose, pogosto pa so žaljiva do nasprotnega spola. Na kratko je predstavljen tudi

* Matej Meterc, dr. slavistike, znanstveni sodelavec, ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramoviša; matej.meterc@zrc-sazu.si.

žanr uganke za reševanje življenja, ki v slovenščini danes ni prav pogost, pojavlja pa se v pravljicah.

Najbolj razširjena vrsta uganke po oceni avtorice so šaljiva vprašanja. Šaljiva vprašanja so mejni žanr med uganko in šalami ter se od ugank močno razlikujejo. Ne vsebujejo besednih figur in so redko metaforična, slovnično gledano pa imajo strukturo pravega vprašanja, ki se začne kot na videz resno vprašanje (npr. V čem je razlika?). Uganjevalec se, kot razlaga Saša Babič, ob šaljivem vprašanju zaveda, da se od njega ne pričakuje, da odgovori na vprašanje. Na vrsti primerov avtorica pokaže, da so odgovori na šaljiva vprašanja pogosto povsem absurdni, v šaljivih vprašanjih in odgovorih nanje pa lahko najdemo številne družbene stereotipe in predsodke, po drugi strani pa tudi kočljive teme, aktualne dogodke, družbene stiske in strahove. Nekatere skupine ljudi (npr. blondinke) in poklici (npr. policisti) so posebej pogosto tarča šaljivih vprašanj, kar je v knjigi prikazano s številnimi primeri. Šaljiva vprašanja, ki krožijo med odraslimi, se precej razlikujejo od šaljivih vprašanj, ki krožijo med otroci. Zanimiva je tudi v knjigi prikazana variantnost šaljivih vprašanj in odgovorov nanje. Knjiga je uspela zajeti še svež pojav številnih šaljivih vprašanj, povezanih s covidom-19. Ker so ta z začetka leta 2020, bo zanimivo ugotavljati, kako so se šaljiva vprašanja na to temo s časom razvijala (in variirala).

V nadaljevanju se knjiga posveti žanru parodičnih ugank, ki kršijo vzorce in pričakovanja. Uganjevalec namreč,

kot razlaga Saša Babič, skuša rešiti uganko, kot je naučen – s pomočjo razmerja med opisom v uganki in odgovorom nanjo – parodična uganka pa pravila krši. Pogosto so v parodične uganke vključene parodirane osebe, npr. Chuck Norris. Tudi pri parodičnih ugankah je – tako kot pri šaljivih vprašanjih – v ospredju humorna funkcija. Avtorica knjige zaključuje, da so parodične uganke skupaj s šaljivimi odgovori danes najproduktivnejši in najpogostejši tip folklorne uganke.

Seznamimo se tudi z žanrom logičnega vprašanja, pri katerem mora uganjevalec uporabiti posebno znanje in spretnosti sklepanja. Pogosto gre za aritmetične naloge z razvozlanjem razmerja med elementi – npr. na podlagi sorodstvenih razmerij med njimi. Avtorica omenja še z jezikoslovnega vidika posebej zanimive logične uganke, ki so osnovane na vprašanju zapisa besede ali podobni jezikovni zvijači. Nekatere izmed logičnih ugank vsebujejo tudi narisane opis. Knjiga je opremljena z ilustracijami, ki prikazujejo tak tip logičnega vprašanja, v nadaljevanju knjige pa se prav tako s pomočjo ilustracij seznanimo z žanrom risanih ugank.

Risane uganke so sestavljene iz govorno podane uvodne formule (npr. Kaj je to?), narisane uganke, ki jo sestavljajo abstraktno prikazani elementi odgovora, ter besednega odgovora. Knjiga prinaša ugotovitev, da so bile risane uganke veliko popularnejše v zahodnem svetu, v naši folklori pa malo manj. Avtorica dodaja, da so bili v našem uganekarstvu dokaj popularni rebusi, ki pa so avtorski in redko prehajajo v splošno

(folklorno) rabo. Knjiga predstavlja tudi žanr modrih vprašanj, ki so najbližje navadnim vprašanjem oziroma vprašanjem za preverjanje znanja. V slovenskem gradivu so, kot navaja, med njimi v ospredju vprašanja, povezana s Svetim pismom in verskimi obredi. Klasiifikacijo slovenskih ugank Saša Babič zaključuje z ugibalnimi igrami. Otroške ugibalne igre po oceni avtorice niso uganke v klasičnem smislu, saj primarno sodijo k igram, pri kateri je opazna tekmovalnost med skupino izzivalcev in skupino uganjevalcev.

Knjiga v zaključku ponudi podrobno etnolingvistično študije z analizo poimenovanja barv v slovenskih folklornih ugankah, ki je bila sicer v celoti že objavljena drugod, vendar predstavlja dobrodošel dodatek v podkrepitev in dopolnitev zapisanega.

Saša Babič v sklepu knjige poudari, da bo raziskovanje v prihodnosti prinašalo še dosti izzivov, ki pa bodo nujno tudi definicijske narave, saj gre za pojav, ki se definicijam izmika, je v celoti neulovljiv in pester. Avtorica sporoča tudi, da si želi več raziskav o povezanosti ugank z drugimi žanri slovstvene folklore. Izpostavimo, da knjiga *Uganke na Slovenskem* predstavlja obsežno in pregledno (zlasti po tipih in tematikah razvrščeno) množico različnih vrst ugank. Zato lahko nanjo gledamo tudi kot na zbirko, v katero bralec lahko po prvem branju knjige še večkrat z veseljem pokuka že zaradi pestrosti predstavljenega gradiva. Knjiga je izčrpen vir podatkov o ugankah in nam jih pomaga bolje in natančneje interpretirati.